

УДК

ВПЛИВ РІВНЯ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ НА ВИРІШЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ДОМОГОСПОДАРСТВ

Кундєєва Г.О., к.е.н., доцент

Національний університет харчових технологій

У роботі розглянуто структуру доходів населення України та визначено рівень їх диференціації. Проаналізовано зв'язок між рівнем диференціації доходів населення та рівнем споживання основних продуктів харчування. Запропоновані заходи щодо усунення значної диференціації доходів населення України.

Ключові слова: диференціація доходів населення, продовольча безпека домогосподарств, економічна доступність продовольства.

Кундеева Г.А. *ВЛИЯНИЕ УРОВНЯ ДИФЕРЕНЦИАЦИИ ДОХОДОВ НАСЕЛЕНИЯ НА РЕШЕНИЕ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ДОМОХОЗЯЙСТВ* / Национальный университет пищевых технологий, Украина.

В работе рассмотрена структура доходов населения Украины и определен уровень их дифференциации. Сделан анализ уровня дифференциации доходов населения и уровня потребления основных продуктов питания. Предложены мероприятия по устранению высокой дифференциации доходов населения Украины.

Ключевые слова: дифференциация доходов населения, продовольственная безопасность домохозяйств, экономическая доступность продовольствия.

Kundeeva G. *Influence of income differentiation population in settlement of food safety households/ National university of food technologies, Ukraine.*

The structure of earnings of population of Ukraine is in-process considered that the level of their differentiation is certain. The analysis of level of differentiation of profits of population is done that level of consumption of basic food stuffs. Measures are offered on the removal of high differentiation of profits of population of Ukraine.

Key words: differentiation of profits of population, food safety of domokhozyaystv, economic availability of food.

ВСТУП

Стратегічний курс України на побудову демократичної і правової держави з розвинутою економікою передбачає пріоритетність досягнення соціальних цілей, орієнтацію на задоволення потреб та цінностей людей. В ієрархії людських потреб потреби в їжі відносяться до першочергових, тобто таких, що забезпечують існування людини як соціального та біологічного індивіда. Незадоволення цих потреб завжди пов'язане з проявом соціальної та політичної нестабільності у суспільстві і тому продовольча безпека стає предметом особливої уваги кожної держави, що прагне зберегти незалежність і забезпечити добробут громадян.

Дослідження наукових праць таких видатних вітчизняних вчених, як Саблук П., Білорус О., Власов В., Месель-Веселяк В., Хвевик А., Лисецький А., Гойчук О. та ін. вказують на можливість вирішення продовольчої безпеки переважно за рахунок розвитку агропромислового виробництва. Із соціальними змінами в суспільстві пов'язують вирішення цієї проблеми такі відомі вчені як Пасхавер Б., Лібанова Є., Калієнчук М. та інші. Вони наголошують на тому, що головними пріоритетами у вирішенні даного питання є подолання бідності, підвищення рівня життя та звуження диференціації в доходах населення, що є наслідком трансформаційних перетворень в Україні.

За роки здійснення реформ відбулись кардинальні зміни в економіці України, результатами яких різні верстви населення скористалися по-різному і тому в країні зросла кількість бідних та злидених, зруйнований середній клас і створена мало чисельна заможна еліта. Наслідком концентрації величезних ресурсів в руках нечисельної групи заможних громадян стало виникнення високого ступеня диференціації доходів населення країни, що не могло не позначитися на добробуті, а насамперед доступності продовольства для більшості населення країни. На сьогодні парадокс продовольчої проблеми в Україні полягає у тому, що за умов відсутності дефіциту на продукти харчування, середньодушовий рівень споживання продовольчих продуктів є значно нижчим, ніж за радянських часів, а також за рівень фізіологічних норм харчування. Тобто основною ознакою продовольчої проблеми для України в теперішній час є не фізична відсутність продовольства, а відсутність необхідного доходу у

пересічного громадянина на придбання продуктів харчування у кількості та асортименті, що дозволяє задовольнити фізіологічні потреби. Хоча в останні роки проблему надмірної диференціації доходів населення України у контексті подолання бідності досить активно вивчали такі вітчизняні вчені, як А. Гвелесіані, О. Гудима, М. Долішній, Г. Квасніков, В. Мандибура, А. Саввов та інші, але у контексті вирішення продовольчої безпеки на рівні домогосподарств ця проблема потребує більш ґрунтовного дослідження.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Актуальність означених проблем та необхідність проведення подальших досліджень з метою вирішення продовольчої проблеми зумовили вибір теми і мети дослідження. Мета статті полягає у різновекторному дослідженні дії фактору розподілу доходу домогосподарств щодо досягнення продовольчої безпеки домогосподарств.

РЕЗУЛЬТАТИ

Протягом останніх десяти років внутрішня політика України була орієнтована на вирішення питань подолання бідності та збільшення особистих доходів громадян. Про це свідчать прийняття Указу Президента України «Про стратегію подолання бідності» № 637/2001 від 15.08.2001, постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження комплексної програми забезпечення реалізації Стратегії подолання бідності» № 1712 від 21.12.2001, а також Закону України «Про основи національної безпеки України» №964-IV від 19.06.2003 та Указу Президента «Про Стратегію національної безпеки України» №105/2007 від 12.02.2007 і розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження концепції поліпшення продовольчого забезпечення та якості харчування населення» []. Результатами цих дій стало зменшення частки населення із середньодушовими загальними доходами на місяць, нижчими за прожитковий мінімум, більш ніж у 4 рази – з 80,2 % у 2000 р. до 21% у 2009 р. (18% у 2008 р.). Але це скорочення ще не настільки суттєві: майже кожний п'ятий українець має середньомісячний загальний дохід, нижчий за прожитковий мінімум, а це не може не позначитися на рівні споживання продуктів харчування (табл. 1).

Таблиця 1

Рівень фактичного середньодушового обсягу споживання продовольства відносно фізіологічних норм в Україні за 2000-2008 рр.

Показники	Фізіологічна норма споживання	Рівень фактичного споживання продовольства по роках:									
		1990	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
М'ясо і м'ясопродукти	80 кг	0,85	0,41	0,39	0,41	0,44	0,49	0,49	0,53	0,58	0,64
Молоко і молочні продукти	380 кг	0,98	0,52	0,54	0,59	0,59	0,59	0,59	0,62	0,59	0,56
Яйця	300 шт	0,91	0,55	0,60	0,70	0,71	0,73	0,79	0,84	0,84	0,87
Риба і рибопродукти	20 кг	0,88	0,42	0,55	0,60	0,60	0,62	0,72	0,71	0,77	0,88
Цукор	38 кг	1,32	0,97	1,05	0,95	0,95	1,00	1,00	1,05	1,05	1,08
Олія та інші рослинні жири	20 кг	0,58	0,47	0,50	0,54	0,57	0,65	0,68	0,68	0,72	0,75
Картопля	125 кг	1,05	1,08	1,12	1,06	1,10	1,13	1,09	1,07	1,04	1,06
Овочі та баштанні	160 кг	0,64	0,64	0,66	0,68	0,71	0,72	0,75	0,79	0,74	0,81
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград	90 кг	0,52	0,32	0,29	0,32	0,37	0,38	0,41	0,39	0,47	0,49
Хліб і хлібні продукти	110 кг	1,28	1,14	1,18	1,19	1,14	1,15	1,13	1,09	1,05	1,05

Джерело: Розраховано автором на основі даних Держкомстату []

В умовах фінансово-економічної кризи, яка суттєво вплинула на соціально-економічний стан України, проблема бідності населення та тісно пов'язана з нею проблема продовольчої безпеки на рівні домогосподарств, стали ще гостріші. Так, за даними проведеного наприкінці 2009 р. опитування щодо наявності позбавлень у сфері харчування 11% домогосподарств (у 2007 р. – 9%) повідомили, що не мали достатньої кількості коштів для щоденного споживання недорогих продуктів харчування [].

З метою вирішення окреслених проблем на початку 2010 року був затверджений Указ Президента України «Про невідкладні заходи з подолання бідності» за № 274/2010 від 26.02.2010 р. []. Для виконання Плану організації впровадження цього Указу розроблено проект Закону України «Про затвердження Загальнодержавної програми подолання та запобігання бідності в Україні на 2010–2015 роки» []. Метою цієї програми є створення системи дій, спрямованих на зниження рівня бідності,

подолання хронічної бідності, бідності серед працюючих та сімей з дітьми, особливо багатодітних сімей. В цьому контексті необхідно зауважити, що аналіз розвитку багатьох країн світу свідчить про неможливість вирішити проблему бідності без адекватних заходів і реформ у галузі розподілу доходів населення. У зв'язку з цим, на наш погляд, необхідно насамперед проаналізувати структуру доходів.

Сучасна методика розрахунку доходів населення базується на системі національних рахунків і включає:

- ✓ дохід від зайнятості – заробітна плата найманих працівників, премії та інші заохочування;
- ✓ дохід від самозайнятості – прибуток підприємців від здійснення підприємницької діяльності, а також змішаний дохід;
- ✓ дохід від власності – дивіденди акціонерів, ренту, банківський відсоток;
- ✓ трансфертні платежі – благодійні виплати та державна допомога.

Аналіз статистичних даних структури загальних доходів домогосподарств України свідчить, що найбільш вагомим джерелом доходів є заробітна плата, розмір якої стабільно зростав починаючи з 2001 р. У середньому за період 2000–2008 рр. річні темпи приросту номінальної заробітної плати були не нижчими за 21%, а впродовж 2001, 2005, 2008 рр. цей показник був майже 35%. Це сприяло зростанню частки надходжень від оплати праці у структурі доходів домогосподарств з 42,5% у 2001 році до 49,4% (у містах – до 55,6%) у 2008 році, але у 2009 р. спостерігалось зменшення цього показника – до 47,9%, а у містах – до 53,4% []. Однак у порівнянні з економічно розвинутими країнами, де частка надходжень від оплати праці складає майже 80%, частка заробітної плати у доходах українців є досить невисокою.

Друге місце у структурі доходів населення за вагомістю становлять доходи населення у вигляді соціальної допомоги і трансфертів, що повільно зростали з 21,9% у 2001 р. до 23,1% у 2008 р. і значно – майже на 3%, зросли у 2009 р. (до 26%). Тобто понад чверть доходів населення становить дохід від держави у формі соціальної допомоги, а найбільша її частини – це пенсії. На думку багатьох експертів співвідношення між мінімальним та максимальним розміром пенсії складає в Україні майже 75. У той же час для розвинутих країн цей показник не перевищує 10 разів [].

Третє місце у структурі доходів населення – це доходи від підприємницької діяльності та від власності, які становили 16% у 2001 р. і зменшилися до 14,7% у 2008 р. Але, на нашу думку, саме ці доходи і обумовлюють майнове розшарування населення в Україні. Дослідження багатьох незалежних аналітичних центрів визначають, що на підприємствах майже 50 бізнесменів України створюється 62% ВВП країни [].

Аналіз наукових праць щодо нерівномірного розподілу загальних доходів домогосподарств вказує на те, що значний внесок у розшарування доходів вносить заробітна плата, що обумовлено її диференціацією між різними соціальними групами, регіонами, галузями і між різними секторами економіки. За останні роки співвідношення між середньомісячною номінальною заробітною платою найманих працівників за регіонами склало 2,4–2,6 рази. У той же час диференціація середньомісячної заробітної плати найманих працівників за видами економічної діяльності склала 3,8 рази, а співвідношення між середньомісячною номінальною заробітною платою найманих працівників за видами промислової діяльності – майже 2,7. Тобто, підсумовуючи вище наведені розрахунки, можна стверджувати, що значна диференціація оплати праці суттєво впливає на розшарування українців за доходами.

Дослідження інших складових доходів населення вказують на те, що існування великого перекосу в бік експортоорієнтовних галузей, а також надмірна концентрація економічного потенціалу в руках вузької групи топ-менеджерів також сприяє диференціації доходів населення. Аналіз діяльності українських компаній свідчить, що на частку першої двадцятки доводиться 72,1% сумарної реалізації продукції, а останньої – всього 1,3%. Експерти вважають, що процес концентрації й надалі триватиме, а значить триватиме і подальше розшарування населення за доходами. Зростанню диференціації доходів населення також сприяє можливість спрямування на виплату дивідендів від власності та капіталу до 80% прибутку підприємств [].

Також значний вплив на диференціацію доходів населення має регіон проживання. Як свідчить аналіз статистичних даних, співвідношення загального доходу у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство між міським та сільським населенням у 2009 р. становить понад 1,15. У той же час різниця у оплаті праці між міським та сільським населенням була майже 1,8. Слід зазначити, що загалом для сільської місцевості притаманне значно нижче розшарування за доходами, ніж у містах, що обумовлено відсутністю у селян широких можливостей щодо зміни рівня своїх доходів.

Здійснюючи аналіз майнового розшарування населення, необхідно дослідити динаміку індикаторів диференціації доходів, які застосовуються у світовій практиці, а саме:

- коефіцієнт Джіні – коефіцієнт концентрації G , який приймає значення від 0 (рівномірний розподіл доходів серед усього населення) до 1 (увесь доход належить одній особі) і розраховується за формулою (1):

$$G = 1 - 2 \sum_{i=1}^n P_i cum Y_i + \sum_{i=1}^n P_i Y_i \quad (1)$$

де P_i — частка населення i -ї групи в загальній чисельності населення;

Y_i — частка доходів (витрат) i -ї групи населення;

$cum Y_i$ — кумулятивна частка доходу (витрат);

n — кількість груп населення;

- децильний коефіцієнт доходів – співвідношення мінімального рівня доходів серед 10% найбільш забезпеченого населення до максимального рівня доходів серед 10% найменш забезпеченого населення;

- квінтільний коефіцієнт доходів – співвідношення мінімального рівня доходів серед 20% найбільш забезпеченого населення до максимального рівня доходів серед 20% найменш забезпеченого населення;

- квінтільний коефіцієнт фондів – співвідношення сумарних доходів 20% найбільш та 20% найменш забезпеченого населення [1].

Слід зазначити, що вище вказані показники розраховуються, як для грошових доходів населення країни, так і для загальних, а також для окремих складових загального доходу. Можливе застосування інших індикаторів, значення яких або залагоджують, або загострюють ситуацію. Так згідно даних вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України індекс Джіні по загальних доходах зменшився з 0,259 у 2008 р. до 0,257 у 2009 р. Також дещо скоротилася диференціація рівня добробуту населення, що розрахована з використанням критерію грошових доходів – індекс Джіні становив у 2009 р. 0,277 проти 0,278 у 2008 р. [1]. Тобто виходячи з вище наведених даних, українське суспільство можна визначити як суспільство соціальної рівності, але, за даними Світового банку, індекс Джіні по загальних доходах у 2008 р. становив 0,47. Такий показник відповідає суспільству зі значним майновим розшаруванням населення.

Застосування квінтільного коефіцієнту загальних доходів для аналізу стану розшарування населення країни за доходами дало наступний результат у 2008 р. – 2,1 рази, а децильний коефіцієнт у той ж час склав 3,7 раз. Квінтільний коефіцієнт фондів вказує на більш значну динаміку – 3, 8 рази у 2008 р., а децильний коефіцієнт фондів – 5,4. У той же час, якщо аналізувати розшарування доходів населення між 5% найбагатших та 5% найбідніших людей в Україні, то, на думку В. Чалого, розрив за різними даними, становить від 38 до 70 разів і це найбільш критичний показник в Європі [1].

Необхідно також відзначити, що окрім внутрішніх чинників, які впливають на нерівномірність розподілу доходів населення країни, природу виникнення високої диференціації доходів деякі вчені пояснюють існуючою світовою фінансовою системою, недосконалість якої сприяє росту економічної нерівності як усередині окремої країни, так і між країнами. На думку відомого вченого Алле М., відмова від жорсткого валютного курсу, повсюдного впровадження плаваючих валютних курсів і проведення політики глобалістської лібералізації зовнішньої торгівлі провокують збільшення нерівності доходів населення країни [1]. Так у розвинутих країнах і в країнах, що розвиваються, саме з переходом до системи плаваючих валютних курсів почалося стале зростання коефіцієнту Джіні. Наприклад, для США за 1970-2000 р. цей коефіцієнт зріс від 0,394 до 0,462 і подібні тенденції були характерні для найбільш розвинутих країн [1].

Однак, на нашу думку, для України зростання диференціації доходів населення значною мірою обумовлено внутрішніми факторами, насамперед, «приватизаційними» реформами та відміною принципу стримування диференціації в оплаті праці. Важливим на сьогодні є не стільки абсолютні цифри, скільки існування загальної тенденції зростання майнового розшарування, починаючи з 1991 року. Однак, слід зауважити, що у соціально орієнтованих країнах, а саме, Швеції, Данії, Норвегії, внаслідок державного регулювання співвідношення між доходами 10% найбагатших і 10% найбідніших громадян країни підтримується на рівні 4 – 5 [Error: Reference source not found;].

Наступним етапом нашого дослідження є аналіз рівня фактичного обсягу споживання в залежності від місця проживання, чисельного складу домогосподарств та рівня середньодушових загальних доходів відповідно до квінтільних та децильних груп населення.

Аналіз статистичних даних свідчить про те, що помітна диференціація спостерігається між споживанням в сільській місцевості та в містах (табл. 2). В 2000 році спостерігалось переважання споживання таких продуктів харчування як молоко і молочні продукти, хліб і хлібопродукти та картопля у сільській місцевості, а в 2008 р. ситуація змінилась – споживання продовольства на одну особу переважає в містах, особливо це стосується харчових продуктів тваринництва. В цілому за 2000–2008 рр. спостерігалось значне зростання споживання продуктів тваринництва та скорочення споживання картоплі, хліба та цукру, але це скорочення є швидше позитивним явищем.

Таблиця 2

Споживання продуктів харчування у домогосподарствах за містом проживання у 2000 р. та 2009 р. в Україні

(у розрахунку на одну особу у середньому на місяць кг)

	2000			2009			співвідношення обсягів споживання 2009р. до 2000 р.		
	всі домогосподарства	у тому числі, які проживають		всі домогосподарства	у тому числі, які проживають		всі домогосподарства	у міських поселеннях	у сільській місцевості
		у міських поселеннях	у сільській місцевості		у міських поселеннях	у сільській місцевості			
М'ясо і м'ясопродукти	3,30	3,30	3,20	4,80	5,20	3,90	1,45	1,58	1,22
Молоко і молочні продукти	17,10	15,40	20,50	19,80	19,50	20,20	1,16	1,27	0,99
Яйця, шт.	18,00	20,00	16,00	20,00	21,00	18,00	1,11	1,05	1,13
Риба і рибопродукти	1,30	1,40	1,10	1,80	1,90	1,70	1,38	1,36	1,55
Цукор	3,50	3,50	3,50	3,20	3,10	3,50	0,91	0,89	1,00
Олія та інші рослинні жири	1,80	1,90	1,60	1,90	1,90	1,80	1,06	1,00	1,13
Картопля	10,40	9,00	13,10	8,00	6,90	10,30	0,77	0,77	0,79
Овочі та баштанні	9,50	9,70	9,30	10,10	10,20	10,00	1,06	1,05	1,08
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград	2,50	2,70	1,90	3,60	4,20	2,20	1,44	1,56	1,16
Хліб і хлібні продукти	10,70	10,50	11,20	9,30	8,50	10,90	0,87	0,81	0,97

Джерело розраховано автором на основі даних Держкомстату [;]

Дослідження статистичних даних за 2008 рік стосовно споживання продуктів харчування у домогосподарствах залежно від їх чисельного складу вказують на ще більш помітну диференціацію у споживанні продовольчих продуктів (табл. 3). Значною, понад 70%, є різниця у споживанні основних продуктів харчування між першою групою домогосподарств (одноосібні домогосподарства) та п'ятою (п'ять і більше осіб), виключення становить картопля та яйця. У порівнянні показників споживання продовольства між п'ятою групою і всіма домогосподарствами особливо небезпечним є обсяг споживання тваринницької продукції.

Таблиця 3

Рівень споживання продуктів харчування у домогосподарствах залежно від їх чисельного складу.

(у середньому за місяць у розрахунку на одну особу, кг)

	2008		співвідношення обсягів споживання у 2008 р. між:		
	всі домогосподарств	у кількості осіб	одноосібними домогосподарствами та всіма	п'яти і більше осібними домогосподарствами	одноосібними та п'яти і більше осібними

	ва	однією	двома	трьома	чотири	п'ять і більше	домогосподарствами	ми та всіма домогосподарствами	домогосподарствами
М'ясо і м'ясопродукти	5,10	6,70	6,00	5,10	4,30	3,60	1,31	0,71	1,86
Молоко і молочні продукти	22,60	33,50	25,90	20,90	19,20	18,70	1,48	0,83	1,79
Яйця, шт.	20,00	21,00	23,00	20,00	19,00	17,00	1,05	0,85	1,24
Риба і рибпродукти	2,10	3,20	2,70	2,10	1,70	1,50	1,52	0,71	2,13
Цукор	3,40	5,00	4,10	3,20	2,80	2,70	1,47	0,79	1,85
Олія та інші рослинні жири	1,80	2,90	2,10	1,70	1,40	1,30	1,61	0,72	2,23
Картопля	8,40	11,00	9,30	7,40	7,50	8,40	1,31	1,00	1,31
Овочі та баштанні	9,30	13,40	11,10	8,80	7,60	7,20	1,44	0,77	1,86
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград	3,70	4,80	4,00	4,00	3,30	2,70	1,30	0,73	1,78
Хліб і хлібні продукти	9,60	14,70	11,20	8,50	8,00	8,20	1,53	0,85	1,79

Джерело: розраховано автором на основі даних Держкомстату []

Аналіз статистичних даних стосовно споживання продуктів харчування у домогосподарствах за квінтільними (20%-ми) групами за рівнем середньодушових загальних доходів у 2008 році вказує на існування значної диференціації у споживанні продовольчих продуктів між квінтільними групами відносно фізіологічної норми споживання (табл. 4). Найбільш небезпечним наслідком цього явища є те, що для громадян з найнижчими доходами фактичне споживання харчових продуктів тваринної групи становить половину фізіологічної норми харчування.

Таблиця 4

Рівень споживання продуктів харчування у домогосподарствах за квінтільними (20%-ми) групами за рівнем середньодушових загальних доходів у 2008 році відносно фізіологічних норм споживання

Показники	Фізіологічна норма споживання, кг	за квінтільними (20%-ми) групами					із середньодушовими загальними доходами у місяць, нижчими прожиткового мінімуму
		перша	друга	третья	четверта	п'ята	
М'ясо і м'ясопродукти	80	0,50	0,68	0,77	0,87	1,07	0,47
Молоко і молочні продукти	380	0,53	0,68	0,74	0,79	0,90	0,50
Яйця, шт.	300	0,68	0,80	0,80	0,88	0,88	0,64
Риба і рибпродукти	20	0,90	1,20	1,32	1,44	1,68	0,84
Цукор	38	0,92	1,07	1,11	1,17	1,23	0,85
Олія та інші рослинні жири	20	0,90	1,08	1,08	1,14	1,20	0,84
Картопля	125	0,79	0,83	0,83	0,80	0,80	0,78
Овочі та баштанні	160	0,54	0,66	0,73	0,76	0,85	0,51
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград	90	0,31	0,41	0,48	0,59	0,79	0,28
Хліб і хлібні	110	0,97	1,08	1,08	1,06	1,06	0,95

продукти							
----------	--	--	--	--	--	--	--

Джерело: Розраховано автором на основі даних Держкомстату []

На думку багатьох вчених, це особливо небезпечно для населення, зокрема дітей, тому що гранично низький рівень споживання продуктів тваринництва є фактором білкового голодування [].

Виходячи з того, що ключовим аспектом вирішення продовольчої проблеми будь-якої країни є доступність повноцінного харчування саме для малозабезпечених верств населення і базуючись на аналізі динаміки змін обсягів споживання продовольства за квінтільними групами, можна стверджувати про збільшення диференціації споживання продовольства. Підставою для цього є той факт, що у 2008 році збільшився обсяг споживання всіх основних продуктів харчування п'ятою квінтільною групою, в той час як для групи населення з загальним доходом, нижчим прожиткового мінімуму, навпаки, відбулося скорочення обсягів споживання продовольства (табл. 5).

Таблиця 5

Темп зміни обсягів споживання продуктів харчування у 2007- 2008 рр. за квінтільними (20%-ти) групами населення

Показники	Темп зростання обсягів споживання у 2008 р. відносно показників 2007 р. за квінтільними групами					з доходами, нижчими за прожитковий мінімум
	перша	друга	третя	четверта	п'ята	
М'ясо і м'ясопродукти	0,94	1,00	1,02	1,00	1,06	0,94
Молоко і молочні продукти	1,00	1,02	1,02	1,03	1,05	0,94
Яйця, шт.	1,00	1,05	1,00	1,05	1,00	0,94
Риба і рибопродукти	1,07	1,11	1,10	1,14	1,12	0,93
Цукор	1,07	1,06	1,03	1,06	1,08	0,93
Олія та інші рослинні жири	1,00	1,06	1,00	1,06	1,11	0,93
Картопля	1,01	1,01	0,97	0,99	1,02	0,99
Овочі та баштанні	1,07	0,97	1,07	1,05	1,07	0,94
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград	1,05	0,91	1,06	1,05	1,05	0,91
Хліб і хлібні продукти	1,01	0,97	0,97	1,00	1,03	0,98

Джерело розраховано автором на основі даних Держкомстату []

На необхідності застосування у державній статистиці саме децильного розподілу населення на групи для визначення дійсного стану майнового розшарування у країні вказують деякі вітчизняні вчені []. Підтвердженням цього є проведений нами аналіз диференціації обсягів споживання основних продуктів харчування за допомогою децильного коефіцієнту (рис. 1).

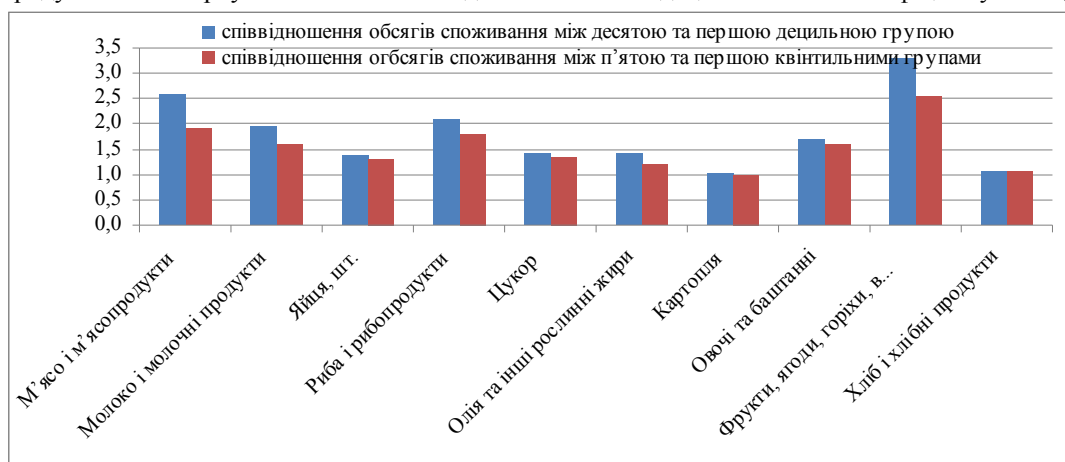

Рис. 1. Диференціація споживання продуктів харчування за децильними та квінтільними групами населення України у 2008 р.

Рівень споживання обсягів м'яса і м'ясопродуктів першою децильною групою відносно фізіологічної норми харчування склало 44%, десятою – 113%. Тобто для першої групи такий стан – це «білковий» голод, а для десятої групи – продовольчий добробут.

Підсумуючи вище викладене, можна стверджувати, що значна диференціація доходів населення країни обумовлює диференціацію у споживанні продуктів харчування. Це не було б настільки небезпечним для основної частини громадян, якби домогосподарства з мінімальними доходами споживали продукти в обсягах, які відповідають фізіологічним нормам. А для цього, як свідчать дані вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України, необхідно збільшити грошові доходи понад 40% населення країни [1].

На теперішній час, коли зростання доходів населення не можливе, як під впливом внутрішніх, так і зовнішніх чинників (політика МВФ) для України першочерговим завданням у вирішенні проблеми продовольчої безпеки домогосподарств є зниження рівня диференціації доходів населення. Саме тому останній етап нашого дослідження пов'язаний з розробкою рекомендацій щодо зниження майнового розшарування населення.

Для вирішення зазначеної проблеми держава має застосувати цілий ряд важливих фіскальної політики, перш за все необхідна реформа системи прибуткового оподаткування населення. Для цього необхідне застосування основних положень теорії «податки – інструмент зрівняння доходу», яка запропонована Е. Жиранденом і знайшла подальший розвиток у працях Дж. Гелбрейта, С. Кузнеця, Г. Коула, Ж. Фурастьє та багатьох інших. На думку вчених, саме за допомогою прямих податків (прибуткового, податку зі спадщини і дарувань), що стягуються за прогресивними ставками, можна ліквідувати майнову нерівність, яка виникає з розвитком суспільства.

Тобто необхідна відміна єдиної ставки прибуткового податку, яка зрівняла у податковому навантаженні і заможного і бідного, і перехід на прогресивне оподаткування. Варто зазначити, що для найбільш розвинених країн притаманна саме прогресивна податкова система, що складається:

- за американською моделлю з 4-х ставок (10%, 15%, 25% та 33%) прибуткового податку у залежності від річного розміру доходу людини;
- за канадською – з 3-х федеральних (17%, 26% і 29%) та територіальних (13% та 22,9%) ставок;
- за англійською – з 3-х ставок (20%, 24% та 40%) за шістьма видами сукупного доходу;
- за німецькою – з 3-х ставок податку (від 0 до 25,8%, від 25,9% до 33,5% та від 33,6% до 53%) за трьома рівнями сукупного річного доходу громадян;
- за японською – з 5-ти національних (10%, 20%, 30%, 40% та 50%) та 3-х префектурних (5%, 10% та 15%) ставок прибуткового податку.

Серед країн, що розвиваються значними темпами, а це насамперед Китай, також застосовується прогресивна система податків – функціонує 9 ставок (від 5% до 45%) прибуткового податку [1].

Виходячи з вище наведених прикладів, вважаємо, що на сьогодні в Україні необхідні зміни у фіскальній політиці держави, насамперед у недискреційній, з метою автоматичного зменшення соціально-економічної нерівності населення. Необхідне встановлення таких розмірів податкових ставок, які б забезпечили співвідношення між доходами 10% найбагатших та 10% найбідніших громадян у межах 4 – 5 разів.

Актуальною для вирішення поставленої проблеми – справедливого перерозподілу державних коштів у бік найбідніших домогосподарств – є «інвентаризація» існуючих одержувачів соціальних пільг. Згідно чинного законодавства налічується біля 30 пільгових категорій та понад 20 різноманітних пільг, а у Єдиному державному реєстрі станом на 2008 рік нараховувалось майже 13 млн. осіб, які мають право на пільги. Але за результатами обстеження умов життя домогосподарств України у 2008 р. серед отримувачів пільг тільки 22% становило бідне населення, решта – небідні, при цьому сума пільг на одне бідне домогосподарство становила 431, 2 грн, а для небідних – 777, 3 грн. [1]. Тобто система соціальної допомоги має бути більш адресною і обов'язково пов'язаною з перевіркою ступеню нужденності. Також сприятиме нівелюванню нерівності доходів населення і запровадження податку на розкіш, багатство, приватну нерухомість, землю тощо. Методик щодо цього у світі існує чимало, розроблено декілька законопроектів і в Україні.

Посилення державного регулювання щодо оплати праці також сприятиме рівномірності доходів населення України, а саме встановлення раціональних обґрунтованих співвідношень між індивідуальним трудовим вкладом і матеріальною винагородою працівника та між приростами обсягів виробництва й фонду оплати праці. Потреба у такому регулюванні пояснюється тим, що обсяги виробництва у

вартісному вираженні можуть бути збільшеними не тільки в результаті реального приросту продукції у натуральному вираженні, а й за рахунок збільшення цін. Також з метою зменшення диференціації доходів населення, необхідно нівелювати суттєві макроекономічні, міжгалузеві та міжпрофесійні диспропорції в оплаті праці працівників. Для цього слід запровадити на законодавчому рівні фіксовані співвідношення мінімальної – середньої – максимальної зарплати з урахуванням регіональної складової.

ВИСНОВКИ

Якщо фізична доступність продовольства як складова продовольчої безпеки домогосподарств може бути заблокована непередбаченими обставинами (природні катаклізми), на які держава майже не має впливу, то на економічну доступність, яка також є складовою продовольчої безпеки домогосподарств, держава має можливість впливати. Для цього, насамперед, необхідно подолати значну диференціацію у доходах населення України. Слід визначити, що вирішення цього питання також сприятиме і збільшенню споживання безпечних та якісних продуктів харчування.

У подальших дослідженнях ми зосередимо увагу на механізмі ціноутворення на продукти харчування, що значно впливає на обсяг споживання продовольства, і як наслідок, продовольчу безпеку домогосподарств.

ЛІТЕРАТУРА

1. Офіційний сайт UaPravo.net [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uapravo.net/data2008/base54/ukr54648>.
2. Офіційний сайт [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Соціально-економічне становище домогосподарств України в 2009 році. (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/gdn/sdrs/dod_1.htm
4. Указ Президента України «Про невідкладні заходи з подолання бідності» за № 274/2010 від 26.02.2010 р. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://www.cpsr.org.ua/index.php?option>
5. Проект Закону України «Про затвердження Загальнодержавної програми подолання та запобігання бідності в Україні на 2010–2015 роки» [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME07222.html
6. Офіційний сайт Українська асоціація адміністраторів пенсійних фондів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uaapf.com/index.php?option=com_content&view
7. Карлін М.І. Роль податку на нерухомість в соціальній політиці країн з транзитивною економікою / М.І. Карлін, Н.М. Бобох // Демографія та соціальна економіка.- 2009. – №1 – С. 132–140.
8. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://politua.info/index.php?option=com_content&task=view&id=396
9. Рождественська Л.Г. Статистика ринку товарів і послуг [навч. посіб.] / Л.Г. Рождественська – К.: КНЕУ. 2005 – 419 с.
10. Алле М. Глобализация: разрушение условий занятости и экономического роста. Эмпирическая очевидность / М. Алле – М.: ТЕИС, 2003. – 123 с.
11. Milanovic, Branko. Income, inequality, and poverty during the transition from planned to market economy, The International Bank for Reconstruction and Development // The World Bank, 1998. – 122с.
12. Мельник С.В. Для подолання кризи суспільству та владі не слід «покриватися кригою» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.consultant.ru/>
13. Скидан О.В. Продовольча безпека як пріоритет аграрної політики: проблеми інституціоналізації Державне управління: удосконалення та розвиток [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?option=1&iid=15>

